

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 15ης Δεκεμβρίου 2011*

Στην υπόθεση C-384/10,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του πρώτου πρωτοκόλλου της 19ης Δεκεμβρίου 1988 για την ερμηνεία από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της Συμβάσεως σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, υποβληθείσα από το Hof van Cassatie (Βέλγιο) με απόφαση της 7ης Ιουνίου 2010, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Ιουλίου 2010, στο πλαίσιο της δίκης

Jan Voogsgeerd

κατά

Navimer SA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen και C. Toader (εισηγήτρια), δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενική εισαγγελέας: V. Trstenjak
γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο J. Voogsgeerd, εκπροσωπούμενος από τον W. van Eeckhoutte, advocaat,

— η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την L. Van den Broeck,

— η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη C. Wissels,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους R. Troosters και M. Wilderspin,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελία που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2011,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6 της Συμβάσεως σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980 (ΕΕ 1998, C 27, σ. 34, στο εξής: Σύμβαση της Ρώμης), το οποίο αφορά τις ατομικές συμβάσεις εργασίας.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του J. Voogsgeerd, κατοίκου Zandvoort (Κάτω Χώρες), και της Navimer SA (στο εξής: Navimer), επιχειρήσεως εγκατεστημένης στο Mertert (Λουξεμβούργο), σχετικά με την καταβολή στον J. Voogsgeerd αποζημιώσεως λόγω καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας που είχε συνάψει με την επιχείρηση αυτή.

Το νομικό πλαίσιο

Οι κανόνες σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές

- 3 Το άρθρο 1 της Συμβάσεως της Ρώμης ορίζει στην παράγραφο του 1:

«Οι διατάξεις της παρούσας σύμβασης εφαρμόζονται στις συμβατικές ενοχές, σε περιπτώσεις που εμπεριέχουν σύγκρουση νόμων.»

- 4 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Ρώμης ορίζει:

«Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Η επιλογή αυτή πρέπει να είναι ρητή ή να συνάγεται με βεβαιότητα από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή αυτή οι συμβαλλόμενοι μπορούν να ορίσουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβασής τους.»

- 5 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της Συμβάσεως αυτής ορίζει:

«Στο μέτρο που το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο δεν έχει επιλεγεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα. [...]»

6 Το άρθρο 6 της Συμβάσεως της Ρώμης ορίζει:

«1. Παρά τις διατάξεις του άρθρου 3, στη σύμβαση εργασίας η επιλογή από τους συμβαλλόμενους του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, σε περίπτωση που δεν είχε γίνει επιλογή.

2. Παρά τις διατάξεις του άρθρου 4 και εφόσον δεν έχει γίνει επιλογή σύμφωνα με το άρθρο 3, η σύμβαση εργασίας διέπεται:

- α) από το δίκαιο της χώρας όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του σε εκτέλεση της σύμβασης, ακόμη και αν έχει αποσπασθεί προσωρινά σε άλλη χώρα, ή
- β) αν ο εργαζόμενος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα, από το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που τον προσέλαβε,

εκτός αν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα, οπότε εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.»

Τα εθνικά δίκαια

- 7 Το άρθρο 80, παράγραφος 2, του λουξεμβουργιανού νόμου της 9ης Νοεμβρίου 1990 περί συστάσεως λουξεμβουργιανού νηολογίου (*Mémorial A 1990*, σ. 808) ορίζει:

«Η καταγγελία συμβάσεως ναυτικής εργασίας παρέχει, αν είναι καταχρηστική, δικαίωμα αποζημιώσεως.

Είναι καταχρηστική και συνιστά πράξη κοινωνικοοικονομικώς αθέμιτη η απόλυση που αντίκειται στον νόμο και/ή δεν στηρίζεται σε πραγματικούς και σοβαρούς λόγους.

Η αγωγή αποζημιώσεως λόγω καταχρηστικής καταγγελίας συμβάσεως ναυτικής εργασίας πρέπει να ασκηθεί ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου εργασίας εντός προθεσμίας τριών μηνών από τη γνωστοποίηση της απολύσεως ή της αιτιολογίας της.

Η προθεσμία αυτή διακόπτεται νομίμως στην περίπτωση που γραπτή ένσταση αντιταχθεί στον εργοδότη από τον ναυτικό, τον εντολοδόχο του ή τη συνδικαλιστική του οργάνωση.»

- 8 Το άρθρο 39 του βελγικού νόμου της 3ης Ιουλίου 1978 περί των συμβάσεων εργασίας (*Belgisch Staatsblad*, 22 Αυγούστου 1978) ορίζει:

«Αν η σύμβαση συνήφθη για αόριστο χρόνο, ο συμβαλλόμενος που καταγγέλλει τη σύμβαση χωρίς σοβαρό λόγο, ή χωρίς να τηρήσει την προθεσμία προειδοποίησης κατά τα άρθρα 59, 82, 83, 84 και 115, υποχρεούται να καταβάλει στον αντισυμβαλλόμενου αποζημίωση ίση με τις τρέχουσες αποδοχές που αντιστοιχούν είτε στη διάρκεια της προθεσμίας προειδοποίησης είτε στον χρόνο που απομένει για τη συμπλήρωση της προθεσμίας αυτής.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Στις 7 Αυγούστου 2001, ο J. Voogsgeerd συνήψε, στην έδρα της Naviglobe NV (στο εξής: Naviglobe), επιχειρήσεως εγκατεστημένης στην Αμβέρσα (Βέλγιο), σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου με τη Navimer. Οι συμβαλλόμενοι επέλεξαν το λουξεμβουργιανό δίκαιο ως εφαρμοστέο δίκαιο επί της συμβάσεως αυτής.
- 10 Κατά το χρονικό διάστημα από τον Αύγουστο του 2001 μέχρι τον Απρίλιο του 2002 ο J. Voogsgeerd υπηρέτησε ως πρώτος μηχανικός στα πλοία MS Regina και Prince Henri, τα οποία ανήκαν στη Navimer και των οποίων η ζώνη ναυσιπλοΐας εκτεινόταν στη Βόρεια Θάλασσα.
- 11 Με έγγραφο της 8ης Απριλίου 2002, η επιχείρηση αυτή γνωστοποίησε στον J. Voogsgeerd την απόλυσή του. Στις 4 Απριλίου 2003, ο τελευταίος άσκησε κατά της Naviglobe και της Navimer αγωγή ενώπιον του arbeidsrechtbank te Antwerpen (πρωτοβαθμίου δικαστηρίου εργατικών διαφορών Αμβέρσας), με την οποία ζήτησε να υποχρεωθούν οι επιχειρήσεις αυτές να του καταβάλουν εις ολόκληρον, πλέον τόκων και εξόδων, αποζημίωση απολύσεως σύμφωνα με τον βελγικό νόμο της 3ης Ιουλίου 1978 περί των συμβάσεων εργασίας.
- 12 Προς στήριξη της αγωγής του, ο J. Voogsgeerd υποστήριξε ότι, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Συνβάσεως της Ρώμης, έχουν εφαρμογή οι αναγκαστικού δικαίου κανόνες του βελγικού εργατικού δικαίου, και τούτο ανεξαρτήτως της επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου από τους συμβαλλόμενους. Συναφώς, υποστήριξε ότι, με τη σύμβασή του εργασίας, συνδεόταν με τη βελγική επιχείρηση Naviglobe, και όχι με τη λουξεμβουργιανή επιχείρηση Navimer, και ότι παρείχε την εργασία του κυρίως στο Βέλγιο όπου λάμβανε τις οδηγίες από τη Naviglobe και όπου επέστρεφε μετά από κάθε ταξίδι.

- 13 Με απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2004, το arbeidsrechtbank te Antwerpen έκρινε ότι δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία όσον αφορά την αγωγή κατά της Navimer. Αντιθέτως, η αγωγή κατά της Naviglobe κηρύχθηκε παραδεκτή, αλλά αβάσιμη.
- 14 Ο J. Voogsgeerd άσκησε κατά της αποφάσεως αυτής έφεση ενώπιον του arbeidshof te Antwerpen (δευτεροβαθμίου δικαστηρίου εργατικών διαφορών Αμβέρσας). Αφού πρώτα έκρινε ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία, το δικαστήριο αυτό, αφενός, απέρριψε επί της ουσίας την αγωγή κατά της Naviglobe, με το σκεπτικό ότι ο εφεσείων δεν απέδειξε ότι είχε τεθεί στη διάθεση της εταιρίας αυτής.
- 15 Αφετέρου, όσον αφορά τη σύμβαση εργασίας με τη Navimer, το arbeidshof te Antwerpen έκρινε ότι, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των σχετικών περιστάσεων, ο J. Voogsgeerd δεν παρείχε συνήθως την εργασία του μόνο σε ένα κράτος μέλος, και εν προκειμένω στο Βέλγιο, οπότε δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης. Συναφώς, διαπίστωσε, αφενός, ότι ο εφεσείων δεν είχε σύμβαση εργασίας με τη Naviglobe, ότι ο μισθός του καταβαλλόταν σε αυτόν από τη Navimer και ότι υπαγόταν σε λουξεμβουργιανό ταμείο υγείας και, αφετέρου, ότι δεν απέδειξε ότι είχε εργαστεί κυρίως στη βελγική αιγιαλίτιδα ζώνη. Κατά συνέπεια, το arbeidshof te Antwerpen έκρινε ότι, εφόσον η Navimer είναι η εγκατάσταση που προσέλαβε τον J. Voogsgeerd, οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του λουξεμβουργιανού δικαίου έχουν εφαρμογή επί της συμβάσεως εργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 16 Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το arbeidshof te Antwerpen θεώρησε αποδεδειγμένα τα στοιχεία που ο J. Voogsgeerd επικαλέστηκε προς στήριξη της εφέσεώς του, προκειμένου η Αμβέρσα να θεωρηθεί ως ο τόπος επιβίσεως στα πλοία στα οποία υπηρετούσε και ως ο τόπος όπου λάμβανε τις οδηγίες για κάθε αποστολή που του ανετίθετο.
- 17 Παρά ταύτα, έκρινε ότι επί της συμβάσεως εργασίας έχει εφαρμογή μόνον το λουξεμβουργιανό δίκαιο, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, και ότι η αγωγή αποζημιώσεως λόγω καταχρηστικής καταγγελίας της

συμβάσεως αυτής είναι απορριπτέα επειδή ασκήθηκε μετά τη συμπλήρωση της τρίμηνης προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται από το άρθρο 80 του λουξεμβουργιανού νόμου της 9ης Νοεμβρίου 1990 περί συστάσεως νηολογίου.

- 18 Ο J. Voogsgaerd κατέθεσε αίτηση αναιρέσεως του μέρους της αποφάσεως το οποίο αφορά τη Navimer, η οποία έτσι είναι ο μόνος αναιρεσίβλητος στην κύρια δίκη. Ως λόγο αναιρέσεως προβάλλει πλάνη περί το δίκαιο στην οποία το arbeidshof te Antwerpen υπέπεσε όσον αφορά τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου επί της συμβάσεως εργασίας.
- 19 Προς στήριξη της αιτήσεώς του αναιρέσεως, ο αναιρεσείων της κύριας δίκης προέβαλε το επιχείρημα ότι το arbeidshof te Antwerpen παρέβη τα άρθρα 1, 3, 4 και 6 της Συμβάσεως της Ρώμης επειδή έκρινε ότι τα στοιχεία που αυτός είχε επικαλεστεί για να αποδείξει ότι συνήθως παρείχε την εργασία του στο Βέλγιο υπό τη διεύθυνση της Naviglobe δεν ασκούν επιρροή όσον αφορά την εφαρμογή των διατάξεων της Συμβάσεως αυτής, και ιδίως του άρθρου της 6, παράγραφος 2, στοιχείο β'.
- 20 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, εφόσον τα στοιχεία αυτά είναι ακριβή, η Naviglobe, η οποία είναι εγκατεστημένη στην Αμβέρσα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η εγκατάσταση με την οποία ο J. Voogsgaerd συνδεόταν για την πραγματική απασχόλησή του υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 21 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, το Hof van Cassatie αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Πρέπει ως χώρα στην οποία βρίσκεται η εγκατάσταση που προσέλαβε τον εργαζόμενο, υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε για υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980, να νοηθεί η χώρα όπου βρίσκεται η εγκατάσταση του εργοδότη η οποία κατά τη σύμβαση εργασίας προσέλαβε τον

εργαζόμενο ή η χώρα όπου βρίσκεται η εγκατάσταση του εργοδότη με την οποία ο εργαζόμενος συνδέεται για την πραγματική του απασχόληση, ακόμη και αν αυτός δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα;

- 2) Πρέπει ο τόπος όπου ο εργαζόμενος, ο οποίος δεν παρέχει συνήθως την εργασία του σε μία μόνο χώρα, πρέπει να παρουσιαστεί και από όπου λαμβάνει διοικητικές κατευθύνσεις, καθώς και οδηγίες για την άσκηση των δραστηριοτήτων του, να θεωρηθεί ως ο τόπος πραγματικής απασχολήσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος;
- 3) Πρέπει η εγκατάσταση του εργοδότη με την οποία ο εργαζόμενος συνδέεται για την πραγματική του απασχόληση υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος να πληροί ορισμένες τυπικές προϋποθέσεις όπως, μεταξύ άλλων, η κατοχή νομικής προσωπικότητας ή αρκεί εν προκειμένω η ύπαρξη μιας εν τοις πράγμασι εγκαταστάσεως;
- 4) Δύναται η εγκατάσταση μιας άλλης εταιρίας, με την οποία συνδέεται η εταιρία-εργοδότης, να λειτουργήσει ως εγκατάσταση υπό την έννοια του τρίτου ερωτήματος, ακόμη και αν η εξουσία του εργοδότη δεν μεταβιβάστηκε σε αυτή την άλλη εταιρία;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- ²² Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της παρούσας αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως η οποία υποβλήθηκε από ένα από τα δύο βελγικά δικαστήρια στα οποία αναγνωρίζεται τέτοια ευχέρεια σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο α', του πρώτου πρωτοκόλλου για την ερμηνεία της Συμβάσεως της Ρώμης από το Δικαστήριο (ΕΕ 1998, C 27, σ. 47), το οποίο τέθηκε σε ισχύ την 1η Αυγούστου 2004.

- 23 Με τα ερωτήματά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν στοιχεία όπως ο τόπος της πραγματικής απασχολήσεως του εργαζομένου, ο τόπος όπου ο τελευταίος πρέπει να παρουσιαστεί και λαμβάνει τις διοικητικές οδηγίες που είναι αναγκαίες για την εκτέλεση της εργασίας του και η εν τοις πράγμασι εγκατάσταση του εργοδότη ασκούν επιρροή για τον καθορισμό του δικαίου που είναι εφαρμοστέο επί της συμβάσεως εργασίας σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 24 Πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 6 της Συμβάσεως της Ρώμης θέτει ειδικούς κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σχετικά με τις ατομικές συμβάσεις εργασίας οι οποίοι παρεκκλίνουν από τους γενικούς κανόνες που περιέχονται στα άρθρα 3 και 4 της Συμβάσεως αυτής, οι οποίοι αφορούν, αντιστοίχως, την ελευθερία επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου και τα κριτήρια καθορισμού του ελλείψει τέτοιας επιλογής.
- 25 Έτσι, το άρθρο 6 της Συμβάσεως της Ρώμης ορίζει, στην παράγραφο του 1, ότι η από τους συμβαλλόμενους επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου επί της συμβάσεως εργασίας δεν μπορεί να οδηγήσει στο να στερηθεί ο εργαζόμενος τις εγγυήσεις που προβλέπουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο επί της συμβάσεως ελλείψει τέτοιας επιλογής. Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου θέτει τα κριτήρια συνδέσεως της συμβάσεως εργασίας βάσει των οποίων πρέπει να καθορίζεται η *lex contractus*, ελλείψει επιλογής από τα συμβαλλόμενα μέρη.
- 26 Τα κριτήρια αυτά είναι, πρώτα απ' όλα, εκείνο της χώρας όπου ο εργαζόμενος «παρέχει συνήθως την εργασία του» (άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α'), και, επικουρικός, ελλείψει τέτοιου τύπου, αυτό της έδρας της «εγκατάστασι[ς] που τον προσέλαβε» (άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β').
- 27 Επιπλέον, κατά το τελευταίο εδάφιο της εν λόγω παραγράφου 2, τα δύο αυτά κριτήρια συνδέσεως δεν έχουν εφαρμογή όταν από το σύνολο των περιστάσεων συνάγεται ότι η σύμβαση εργασίας συνδέεται στενότερα με άλλη χώρα, οπότε εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.

- 28 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν αμφισβητείται ότι τα συμβαλλόμενα μέρη επέλεξαν το λουξεμβουργιανό δίκαιο ως *lex contractus*. Αντιθέτως, όποια και αν ήταν η επιλογή αυτή, παραμένει το ζήτημα ποιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο επί της συμβάσεως, επειδή ο αναιρεσείων της κύριας δίκης επικαλείται αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του βελγικού δικαίου ως βάση του δικαιώματός του αποζημιώσεως λόγω απολύσεως. Όπως προκύπτει από τη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, ο J. Voogsgeerd υποστηρίζει ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το οποίο βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης θεώρησε εφαρμοστέο επί της επίμαχης συμβάσεως το λουξεμβουργιανό δίκαιο, παρέβη διάφορες διατάξεις της Συμβάσεως αυτής, και μεταξύ άλλων το άρθρο της 6. Συναφώς, διατείνεται ότι, στο πλαίσιο της παροχής της εργασίας του, δεν είχε καμία επαφή με τη Navimer, αλλά όφειλε να παρουσιάζεται για επιβίβαση στην Αμβέρσα σε επαγγελματικούς χώρους της Naviglobe, η οποία του έδινε οδηγίες.
- 29 Με τα ερωτήματά του, το Hof van Cassatie ζητεί στην ουσία από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης, και, ειδικότερα, το περιεχόμενο στο στοιχείο β' της διατάξεως αυτής κριτήριο συνδέσεως με τη χώρα όπου βρίσκεται η εγκατάσταση που προσέλαβε τον εργαζόμενο.
- 30 Πάντως, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της προδικαστικής διαδικασίας, καίτοι στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εφαρμόσει στη διαφορά που εκκρεμεί ενώπιόν του τον κανόνα του δικαίου της Ένωσης και, έτσι, να χαρακτηρίσει μια διάταξη του εθνικού δικαίου με γνώμονα τον κανόνα αυτόν, παρά ταύτα το Δικαστήριο οφείλει, για να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που θα μπορέσουν να του είναι χρήσιμα για την αξιολόγηση των συνεπειών της διατάξεως αυτής (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-6/01, Anomar κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-8621, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), να συναγάγει από το σύνολο των στοιχείων που παρασχέθηκαν από το αιτούν δικαστήριο, και ιδίως από το σκεπτικό της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 1987, 20/87, Gauchard, Συλλογή 1987, σ. 4879, σκέψη 7).

- 31 Εν προκειμένω, μολονότι τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούν το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, διαπιστώνεται, όπως η γενική εισαγγελέας παρατήρησε στο σημείο 60 των προτάσεών της και όπως σημείωσαν η Βελγική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ότι τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την επίμαχη στην κύρια δίκη σχέση εργασίας, τα οποία το αιτούν δικαστήριο εξέθεσε για να αιτιολογήσει την υποβολή της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, φαίνεται να αντιστοιχούν περισσότερο στα κριτήρια του στοιχείου α' του άρθρου 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης απ' ό,τι σε εκείνα του στοιχείου β' της διατάξεως αυτής.
- 32 Επιπλέον, επισημαίνεται ότι, για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου, το κριτήριο συνδέσεως της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως εργασίας με τον τόπο όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά προτεραιότητα, η δε εφαρμογή του αποκλείει το να ληφθεί υπόψη το επικουρικό κριτήριο του τόπου της έδρας της εγκαταστάσεως που προσέλαβε τον εργαζόμενο.
- 33 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο, στην απόφαση της 15ης Μαρτίου 2011, C-29/10, Koelzsch (Συλλογή 2011, σ. I-1595), ερμήνευσε το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης υπό την έννοια ότι πρέπει πρώτα όλα να εξετάζεται, με βάση στοιχεία όπως εκείνα που επικαλέστηκε ο J. Voogsgeerd, αν ο εργαζόμενος παρέχει κυρίως την εργασία του μόνο σε μία και την αυτή χώρα.
- 34 Συγκεκριμένα, από το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης προκύπτει ότι η πρόθεση του νομοθέτη ήταν να δημιουργήσει μια ιεραρχία μεταξύ των κριτηρίων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου επί της συμβάσεως εργασίας.
- 35 Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται από την ανάλυση του σκοπού του άρθρου 6 της Συμβάσεως της Ρώμης, ο οποίος είναι να διασφαλιστεί προσήκουσα προστασία στον εργαζόμενο. Έτσι, όπως έχει ήδη διαπιστώσει το Δικαστήριο, το κατά την

παράγραφο 2, στοιχείο α', του άρθρου 6 της Συμβάσεως αυτής κριτήριο της χώρας όπου ο εργαζόμενος «παρέχει συνήθως την εργασία του» πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως, ενώ το κατά την παράγραφο 2, στοιχείο β', του ίδιου άρθρου κριτήριο της έδρας της «εγκατάσταση[ς] που τον προσέλαβε» δύναται να έχει εφαρμογή μόνον αν το επιληφθέν δικαστήριο δεν είναι σε θέση να καθορίσει τη χώρα της συνήθους παροχής της εργασίας (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Koelzsch, σκέψη 43).

- 36 Έτσι, σε μια περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία αφορά έναν εργαζόμενο που ασκούσε τις δραστηριότητές του σε περισσότερα από ένα συμβαλλόμενα κράτη, το κριτήριο που περιλαμβάνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης προορίζεται να έχει εφαρμογή επίσης όταν το επιληφθέν δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να καθορίσει το κράτος με το οποίο έχει σημαντικό σύνδεσμο η εργασία (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Koelzsch, σκέψη 44).
- 37 Σε μια τέτοια περίπτωση, το κριτήριο της χώρας της συνήθους παροχής της εργασίας πρέπει να νοείται ως αναφερόμενο στον τόπο στον οποίο ή με βάση τον οποίο ο εργαζόμενος πραγματικά ασκεί τις επαγγελματικές του δραστηριότητες και, ελλείψει εργασιακού κέντρου, στον τόπο όπου ο εργαζόμενος ασκεί το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων του (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Koelzsch, σκέψη 45).
- 38 Κατά συνέπεια, με γνώμονα τη φύση της εργασίας στον ναυτιλιακό τομέα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, το επιληφθέν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν τη δραστηριότητα του εργαζομένου και ειδικά να καθορίσει σε ποιο κράτος βρίσκεται ο τόπος με βάση τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί τις αποστολές μεταφορών που του ανατίθενται, λαμβάνει τις οδηγίες για τις αποστολές του και οργανώνει την εργασία του, καθώς και ο τόπος στον οποίο υπάρχουν τα μέσα του για την εκτέλεση της εργασίας του (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Koelzsch, σκέψεις 48 και 49).
- 39 Αν από τις διαπιστώσεις αυτές προκύψει ότι ο τόπος με βάση τον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί τις αποστολές μεταφορών που του ανατίθενται και λαμβάνει τις οδηγίες για τις αποστολές του είναι πάντοτε ο ίδιος, ο τόπος αυτός θα πρέπει να θεωρηθεί ως ο τόπος όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α'. Συγκεκριμένα, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 32 της παρούσας αποφάσεως, το κριτήριο του τόπου όπου ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του έχει εφαρμογή κατά προτεραιότητα.

- 40 Κατά συνέπεια, τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη σχέση εργασίας, όπως περιλαμβάνονται στην απόφαση περί παραπομπής, δηλαδή ο τόπος της πραγματικής απασχολήσεως, ο τόπος όπου ο εργαζόμενος λαμβάνει τις οδηγίες ή ο τόπος όπου πρέπει να παρουσιαστεί πριν εκτελέσει τις αποστολές που του ανατίθενται, ασκούν επιρροή για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου επ' αυτής της σχέσεως εργασίας υπό την έννοια ότι, όταν οι τόποι αυτοί βρίσκονται στην ίδια χώρα, το επιληφθέν δικαστήριο δύναται να θεωρήσει ότι η κατάσταση εμπίπτει στο άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 41 Επομένως, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο πρέπει πρώτα απ' όλα να καθορίσει αν ο εργαζόμενος, κατά την εκτέλεση της συμβάσεως, παρέχει συνήθως την εργασία του στην ίδια χώρα, η οποία είναι εκείνη στην οποία ή με βάση την οποία, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την εν λόγω δραστηριότητα, ο εργαζόμενος εκπληρώνει το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του.
- 42 Για την περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο εκτιμήσει ότι δεν δύναται να αποφανθεί επί της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς με γνώμονα το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω Συμβάσεως, είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα όπως περιλαμβάνονται στην αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

Επί του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος

- 43 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν η κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης έννοια της «εγκατάσταση[ς] που [...] προσέλαβε [τον εργαζόμενο]» πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενη στην εγκατάσταση η οποία συνήψε τη σύμβαση εργασίας ή στην εγκατάσταση της επιχειρήσεως με την οποία ο εργαζόμενος συνδέεται κατά την πραγματική απασχολήσή

του και, στην τελευταία περίπτωση, αν ο σύνδεσμος αυτός δύναται να απορρέει από το γεγονός ότι ο εργαζόμενος οφείλει να παρουσιάζεται τακτικά στην τελευταία επιχείρηση και να λαμβάνει οδηγίες από αυτήν.

- 44 Όπως προκύπτει από τις σκέψεις 39 και 40 της παρούσας αποφάσεως, όταν το επιληφθέν δικαστήριο διαπιστώσει ότι ο εργαζόμενος οφείλει πάντοτε να παρουσιάζεται στο ίδιο μέρος όπου λαμβάνει τις οδηγίες, θα πρέπει να θεωρήσει ότι σε αυτόν τον τόπο ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του, υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης. Τα στοιχεία αυτά, τα οποία χαρακτηρίζουν την πραγματική απασχόληση, αφορούν όλα τον καθορισμό του εφαρμοστέου επί της συμβάσεως εργασίας δικαίου βάσει του τελευταίου κριτηρίου συνδέσεως και δεν δύνανται να ασκήσουν επιρροή επίσης όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 45 Όπως η γενική εισαγγελέας εξέθεσε στα σημεία 65 έως 68 των προτάσεών της, ερμηνεία της τελευταίας διατάξεως, για να καθοριστεί η επιχείρηση που προσέλαβε τον εργαζόμενο, με το να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία που δεν αφορούν μόνο τη σύναψη της συμβάσεως εργασίας θα ήταν αντίθετη προς το γράμμα και το πνεύμα της διατάξεως αυτής.
- 46 Συγκεκριμένα, η χρήση του όρου «προσέλαβε» στο άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης προδήλως αφορά μόνο τη σύναψη της συμβάσεως αυτής ή, στην περίπτωση μιας εν τοις πράγμασι σχέσεως εργασίας, τη γένεση της σχέσεως εργασίας και όχι τα της πραγματικής απασχολήσεως του εργαζομένου.
- 47 Επιπλέον, η ανάλυση του συστήματος του εν λόγω άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', επιβάλλει ότι το κριτήριο της διατάξεως αυτής, το οποίο έχει επικουρικό χαρακτήρα, πρέπει να εφαρμόζεται όταν είναι αδύνατον να εντοπιστεί η σχέση εργασίας σε ένα κράτος μέλος. Κατά συνέπεια, μόνον αυστηρή ερμηνεία του υπολειμματικού κριτηρίου δύναται να διασφαλίσει πλήρη προβλεψιμότητα όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο επί της συμβάσεως εργασίας.

- 48 Εφόσον το κριτήριο του τόπου εγκαταστάσεως της επιχειρήσεως η οποία απασχολεί τον εργαζόμενο δεν έχει σχέση με τις συνθήκες υπό τις οποίες παρέχεται η εργασία, το γεγονός ότι η επιχείρηση αυτή είναι εγκατεστημένη στο ένα ή στο άλλο μέρος δεν ασκεί επιρροή για τον καθορισμό αυτού του τόπου εγκαταστάσεως.
- 49 Μόνο στην περίπτωση που στοιχεία που αφορούν τη διαδικασία προσλήψεως καταστήσουν δυνατό να διαπιστωθεί ότι η επιχείρηση που συνήψε τη σύμβαση εργασίας ενήργησε, στην πραγματικότητα, εξ ονόματος και για λογαριασμό άλλης επιχειρήσεως, το αιτούν δικαστήριο θα μπορούσε να θεωρήσει ότι το κριτήριο συνδέσεως που περιέχεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης παραπέμπει στο δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται η εγκατάσταση της τελευταίας επιχειρήσεως.
- 50 Κατά συνέπεια, για την αξιολόγηση αυτή, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη όχι τα στοιχεία που αφορούν την παροχή της εργασίας, αλλά μόνον εκείνα που αφορούν τη διαδικασία συνάψεως της συμβάσεως, όπως η εγκατάσταση που δημοσίευσε την ανακοίνωση ότι προσφέρεται εργασία και εκείνη που διεξήγαγε τη συνέντευξη για την πρόσληψη, και πρέπει να επικεντρωθεί στον καθορισμό του πραγματικού τόπου της εγκαταστάσεως αυτής.
- 51 Ούτως ή άλλως, όπως η γενική εισαγγελέας υπογράμμισε στο σημείο 73 των προτάσεών της, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, τελευταίο εδάφιο, της Συμβάσεως της Ρώμης το αιτούν δικαστήριο δύναται να λάβει υπόψη άλλα στοιχεία της σχέσεως εργασίας, όταν προκύψει ότι τα στοιχεία που έχουν σχέση με τα δύο κριτήρια συνδέσεως, τα οποία προβλέπονται από το άρθρο αυτό και είναι αντιστοίχως ο τόπος παροχής της εργασίας και ο τόπος εγκαταστάσεως της επιχειρήσεως που απασχολεί τον εργαζόμενο, οδηγούν στο να θεωρηθεί ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με κράτος άλλο από εκείνα που υποδεικνύονται από τα κριτήρια αυτά.

52 Κατά συνέπεια, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα που τέθηκαν πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης έννοια της «εγκατάσταση[ς] που [...] προσέλαβε [τον εργαζόμενο]» πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενη αποκλειστικώς στην εγκατάσταση η οποία προέβη στην πρόσληψη του εργαζομένου και όχι στην εγκατάσταση με την οποία ο εργαζόμενος συνδέεται λόγω της πραγματικής απασχολήσεώς του.

Επί του τρίτου ερωτήματος

53 Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν, για την εφαρμογή του κριτηρίου συνδέσεως που προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, η εγκατάσταση πρέπει να ικανοποιεί τυπικές επιταγές, όπως η κατοχή νομικής προσωπικότητας.

54 Εν προκειμένω, επισημαίνεται ευθύς εξαρχής ότι από το γράμμα της διατάξεως αυτής προκύπτει σαφώς ότι η εν λόγω διάταξη δεν αφορά μόνο τις μονάδες της επιχειρήσεως που έχουν νομική προσωπικότητα, δεδομένου ότι ο όρος «εγκατάσταση» αφορά κάθε μόνιμη επιχειρηματική δομή. Κατά συνέπεια, όχι μόνον οι θυγατρικές και τα υποκαταστήματα αλλά και άλλες μονάδες, όπως τα γραφεία μιας επιχειρήσεως, μπορούν να συνιστούν εγκαταστάσεις υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, ακόμη και αν στερούνται νομικής προσωπικότητας.

55 Παρά ταύτα, όπως σημείωσε η Επιτροπή και παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 81 των προτάσεών της, η διάταξη αυτή επιβάλλει τη μονιμότητα της εγκατάστασεως. Συγκεκριμένα, μια αμιγώς παροδική παρουσία σε ένα κράτος ενός πράκτορα επιχειρήσεως προερχόμενης από άλλο κράτος με σκοπό την πρόσληψη εργαζομένων δεν δύναται να θεωρηθεί συστατικό στοιχείο εγκαταστάσεως συνδέουσας τη σύμβαση με το κράτος αυτό. Τούτο θα ήταν αντίθετο προς το κριτήριο συνδέσεως

που προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, το οποίο δεν είναι ο τόπος συνάψεως της συμβάσεως.

- 56 Αντιθέτως, αν ο ίδιος πράκτορας μεταβεί σε χώρα όπου ο εργοδότης έχει μόνιμη εκπροσώπηση της επιχειρήσεώς του, κάλλιστα θα μπορεί να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω εκπροσώπηση συνιστά «εγκατάσταση», υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης.
- 57 Επιπλέον, η εγκατάσταση που λαμβάνεται υπόψη για την εφαρμογή του κριτηρίου συνδέσεως πρέπει κατ' αρχήν να ανήκει στην επιχείρηση που προσλαμβάνει τον εργαζόμενο, δηλαδή να αποτελεί εξ ολοκλήρου μέρος της δομής της.
- 58 Βάσει των ανωτέρω, στο τρίτο ερώτημα που τέθηκε πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι η κατοχή νομικής προσωπικότητας δεν αποτελεί επιταγή την οποία πρέπει να ικανοποιεί η κατά την ανωτέρω διάταξη εγκατάσταση του εργοδότη.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

- 59 Με το τέταρτο και τελευταίο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν, για την εφαρμογή του κριτηρίου συνδέσεως που προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης, η εγκατάσταση επιχειρήσεως άλλης από εκείνη που εμφανίζεται ως εργοδότης δύναται να θεωρηθεί ως ενεργούσα υπό την ιδιότητα αυτή ακόμη και αν δεν της μεταβιβάστηκε η εξουσία του εργοδότη.

- 60 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής φαίνεται να προκύπτει ότι το ζήτημα αυτό τίθεται επειδή ο αναιρεσείων υποστηρίζει ότι πάντοτε λάμβανε οδηγίες από τη Naviglobe και ότι, για την περίοδο που λαμβάνεται υπόψη, ο διευθυντής της επιχειρήσεως αυτής ήταν επίσης ο διευθυντής της Navimer, της επιχειρήσεως που τυπικά είχε προσλάβει τον αναιρεσείοντα της κύριας δίκης.
- 61 Όσον αφορά το πρώτο στοιχείο, πρέπει να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 39 και 40 της παρούσας αποφάσεως, μια τέτοια κατάσταση πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τον καθορισμό του τόπου της συνήθους παροχής της εργασίας, για την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως της Ρώμης, εφόσον το στοιχείο αυτό αφορά την εκτέλεση της εργασίας.
- 62 Όσον αφορά το επιχείρημα του αναιρεσείοντος της κύριας δίκης σχετικά με το ότι το ίδιο πρόσωπο ήταν ο διευθυντής της Naviglobe και της Navimer, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να αξιολογήσει ποια είναι η πραγματική σχέση μεταξύ των δύο εταιριών για να καθορίσει αν όντως η Naviglobe έχει την ιδιότητα του εργοδότη του προσωπικού που προσελήφθη από τη Navimer. Το επιληφθέν δικαστήριο οφείλει ιδίως να λάβει υπόψη όλα τα αντικειμενικά στοιχεία που καθιστούν δυνατό να αποδειχθεί η ύπαρξη πραγματικής καταστάσεως διαφέρουσας από εκείνη που απορρέει από το γράμμα της συμβάσεως (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-341/04, Eurofood IFSC, Συλλογή 2006, σ. I-3813, σκέψη 37).
- 63 Κατά την αξιολόγηση αυτή, ή περίπτωση που επικαλέστηκε η Navimer, δηλαδή η μη μεταβίβαση της εξουσίας του εργοδότη στη Naviglobe, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη, αλλά δεν είναι, από μόνη της, καθοριστική για να θεωρηθεί ότι στην πραγματικότητα ο εργαζόμενος προσελήφθη από εταιρία άλλη από εκείνη που εμφανίζεται ως εργοδότης.
- 64 Μόνο στην περίπτωση που προκύψει ότι η μία από τις δύο εταιρίες ενήργησε για λογαριασμό της άλλης, η εγκατάσταση της πρώτης θα μπορέσει να θεωρηθεί ως ανήκουσα στη δεύτερη, για την εφαρμογή του κριτηρίου συνδέσεως που προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης.

- 65 Βάσει των ανωτέρω, στο τέταρτο ερώτημα που τέθηκε πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της Συμβάσεως της Ρώμης έχει την έννοια ότι η εγκατάσταση επιχειρήσεως άλλης από εκείνη που τυπικά εμφανίζεται ως εργοδότης, με την οποία αυτή συνδέεται, δύναται να χαρακτηριστεί ως «εγκατάσταση» αν αντικειμενικά στοιχεία καθιστούν δυνατό να αποδειχθεί η ύπαρξη πραγματικής καταστάσεως διαφέρουσας από εκείνη που απορρέει από το γράμμα της συμβάσεως, και τούτο ακόμη και όταν τυπικά δεν μεταβιβάστηκε στην άλλη αυτή επιχείρηση η εξουσία του εργοδότη.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 66 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές, η οποία άνοιξε προς υπογραφή στη Ρώμη στις 19 Ιουνίου 1980, έχει την έννοια ότι το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο πρέπει πρώτα απ' όλα να καθορίσει αν ο εργαζόμενος, κατά την εκτέλεση της συμβάσεως, παρέχει συνήθως την εργασία του στην ίδια χώρα, η οποία είναι εκείνη στην οποία ή με βάση την οποία, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την εν λόγω δραστηριότητα, ο εργαζόμενος εκπληρώνει το ουσιώδες μέρος των υποχρεώσεών του έναντι του εργοδότη του.

2) Στην περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο εκτιμήσει ότι δεν δύναται να αποφανθεί επί της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς με γνώμονα το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο α', της Συμβάσεως αυτής, το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της εν λόγω Συμβάσεως πρέπει να ερμηνευθεί ως εξής:

- η έννοια της «εγκατάσταση[ς] που [...] προσέλαβε [τον εργαζόμενο]» πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενη αποκλειστικώς στην εγκατάσταση η οποία προέβη στην πρόσληψη του εργαζομένου και όχι στην εγκατάσταση με την οποία ο εργαζόμενος συνδέεται λόγω της πραγματικής απασχολήσεώς του·

- η κατοχή νομικής προσωπικότητας δεν αποτελεί επιταγή την οποία πρέπει να ικανοποιεί η κατά την ανωτέρω διάταξη εγκατάσταση του εργοδότη·

- η εγκατάσταση επιχειρήσεως άλλης από εκείνη που τυπικά εμφανίζεται ως εργοδότης, με την οποία αυτή συνδέεται, δύναται να χαρακτηριστεί ως «εγκατάσταση» υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 2, στοιχείο β', της εν λόγω Συμβάσεως, αν αντικειμενικά στοιχεία καθιστούν δυνατό να αποδειχθεί η ύπαρξη πραγματικής καταστάσεως διαφέρουσας από εκείνη που απορρέει από το γράμμα της συμβάσεως, και τούτο ακόμη και όταν τυπικά δεν μεταβιβάστηκε στην άλλη αυτή επιχείρηση η εξουσία του εργοδότη.

(υπογραφές)